De cursus "C.3-6. Inleiding tot de Griekse Wijsbegeerte"

Algemeen

Deze cursus biedt een alomvattende sofio-analytische en cultuurhistorische reconstructie van het Oudgriekse denken, waarbij de genesis van voorfilosofische wijsheid naar gespecialiseerde filosofie centraal staat.

Aan de hand van de viervoudige structuur van de wijsheid - opgedeeld in

- informatieve (epistemologie, logica en wiskunde),

- pre- of extraconstitutieve (theologie, mysteriereligies en ideeënleer),

- constitutieve (natuurfilosofie en deelfysieken van de mens, geschiedenis en geneeskunde) en

- normatieve filosofie (henologie, ethiek en politiek) - legt de cursus bloot hoe de antieke mens de kosmos begreep.

Vanaf de archaïsche kosmologie van de Milesiërs en de Pythagoreïsche getalharmonie tot het Socratisch conceptualisme, het Platoonse ideocentrisme en de Aristotelische categorieën, demonstreert de leergang hoe het ontrafelen van de wisselwerking tussen fusis (natuur) en nomos (wet), fanera (zichtbare feiten) en afane (onzichtbare beginselen), alsmede de kosmische wetmatigheid van hubris en nemesis, het westerse grondslagenonderzoek definitief heeft gevormd.

Samenvatting

1: Sofio-analyse, de Structuur van de Wijsheid en het Cultuurhistorisch Kader

De leergang formuleert een fundamenteel onderscheid tussen "filosofie" in brede zin (algemene culturele ontwikkeling en ontvoogding) en in enge, technische zin (de gespecialiseerde wijsbegeerte, door Pythagoras ingevoerd). Om de ontstaansgeschiedenis van het denken te doorgronden, gebruikt de cursus de sofio-analyse, een drietrapsbenadering die bestaat uit sofiografie (beschrijving van wijsheidsverschijnselen), sofiologie (analyse van de inhoudelijke structuur van wijsheid) en filosofie (epistemologische en axiologische evaluatie).

De universele structuur van de wijsheid wordt verduidelijkt via een hiëro-analytische duiding van de Narcissus-mythe. Binnen de chthonische (aardgebonden) religie illustreert dit verhaal hoe de menselijke existentie onderworpen is aan een objectieve lotsorde: grensoverschrijding (hubris) lokt onvermijdelijk de sanctie uit van herstellende gerechtigheid (nemesis).

Deze wijsheidsstructuur omvat vier dimensies:

- *Informatief:* het getrouw afbeelden van de werkelijkheid;

- *Constitutief*: de ordenende, cybernetische natuurstructuur van de werkelijkheid zelf;
- *Preconstitutief:* de transcendente of goddelijke ordestichtende macht;
- *Normatief*: de ethisch-politieke gedragssturing overeenkomstig die orde.

Cultuurhistorisch situeert de leergang het Griekse denken binnen het Egeïsch complex (Minoïsche, Myceense en Pelasgische culturen). De algemene geschiedenis wordt ingedeeld in de Duistere Eeuwen (-1200/-800), de Archaïsche Tijd (-800/-500), de Klassieke Tijd (-500/-338) en de Macedonisch-Hellenistische en Romeinse Tijd (-338+).

Voor het bestuderen van deze wijsheid worden naast externalistische methoden (bloemlezings-, literatologische, psychologische en sociologische methoden) vooral de internalistische methode gehanteerd, die de intrinsieke structuur van de wijsheid en de ontologische transcendentaliën (ens, unum, verum, bonum) als norm neemt.

2: Informatieve Filosofie – Epistemologie, Logica en Wiskunde

De informatieve filosofie onderzoekt de kenmiddelen en de denkwetten die de werkelijkheid ontsluiten. De cursus contrasteert twee grote logische tradities uit de Oudheid: de klassieke Aristotelische begripslogica (gecentreerd rond termen en categorieën) en de Megarisch-Stoïsche logica, die door moderne logici is herontdekt als een volwaardige propositiecalculus (oordeelsrekening). Tevens vormden de dialectiek en de eristiek (redetwistkunst van Zenon van Elea en Protagoras) belangrijke elementen van het logische debat.

Een scharnierpunt binnen de informatieve filosofie is de wiskunde en de lemmatisch-analytische methode. Deze methode verwerkt Peirce's redeneringstriade: men vertrekt vanuit een werkhypothese of veronderstelling (lemma / abductie), analyseert de noodzakelijke consequenties (analusis / deductie), en toetst de uitkomst aan empirische en logische resultaten (inductieve verificatie of falsificatie). Deze werkwijze werd niet alleen toegepast in de Platoonse dialectiek en de Eukleidische axiomatica, maar vormde eveneens de basis voor de klassieke Griekse geneeskunde.

Epistemologisch rust deze informatieve zoektocht op de spanning tussen fanera (de direct zintuiglijk waarneembare feiten via empeiria) en afane of adela (de onzichtbare wezensstructuren die enkel toegankelijk zijn via verstandelijke redenering (logismos), theoretisch schouwen (theoria), goddelijke inspiratie (enthousiasmos) of uittreding (mania)).

3: Preconstitutieve Filosofie – Theologie, Mysteriën en de Ideeënleer

De pre- of extraconstitutieve filosofie behandelt de grondslagen die aan de zichtbare natuur voorafgaan. W. Jaeger benadrukt dat alle Griekse filosofische systemen in wezen doordrongen zijn van godengeleerdheid (theologia). De archaïsche natuurfilosofie rustte op een polytheïstisch dynamisme, waarin het heelal als een levend, bezield geheel werd ervaren (hylozoïsme).

Deze metafysische laag omvatte ook sacrale en paranormale praktijken:

- *De Mantiek en Magie:* de kunst van het duiden van orakels, droomduiding en wicheling, naast operatieve magie en tempelslaap (incubatio bij Asklepios) ter genezing van ziekten.

- *De Mysteriereligies*: de agrarische Eleusische mysteriën van Demeter en Kore verbeeldden de chthonische kringloop van de natuur (ondergang in de onderwereld en verrijzenis); de Dionysische en Orfische mysteriën richtten zich via orgiastische vervoering (mania) en rituele zuivering (catharsis) op de verlossing van de goddelijke ziel (daimon) uit de keten der reïncarnaties.

In deze context ontstond de Ideeënleer. De idee is niet een abstract mentaal verzinsel, maar het pre-existente model, de kosmische harmonie en het volmaakte getal (arithmos teleios) die de processen in de materie sturen. Het kenbeginsel berust op het klassieke principe similia similibus (het gelijke kent het gelijke): de geest kan de objectieve structuur van de kosmos slechts begrijpen omdat er een wezensgelijkheid of “edel juk” (kalon zugon) bestaat tussen het kennende subject en het gekende object.

4: Constitutieve Filosofie – Natuurleer, Deelfysieken en Verlichting

De constitutieve of fysische filosofie onderzoekt de fusis (natuur) en genesis (oorsprong en wording) van de dingen. Waar de religie leven en vruchtbaarheid pragmatisch beoogde, transformeerde de Milesische natuurfilosofie (Thales, Anaximander, Anaximenes) deze zorg tot een onbaatzuchtig schouwen (theoria). De natuur wordt geanalyseerd als een wisselwerking tussen de drieledigheid materie, energie (dynamisme vs. mechanicisme/ atomisme van Democritus) en informatie (de ordenende idee of Anaximander's apeiron).

Aanvankelijk was de fysiek alomvattend en mondde uit in een alomvattend fysicisme. Al snel differentieerde de natuurfilosofie zich echter in gespecialiseerde deelfysieken:

- *Landen- en volkenfysiek:* Hekataios en Herodotus stichtten de geschiedschrijving door de menselijke handelingen te analyseren binnen de

kosmische kringloop (kuklos) van schuld (aitia), grensoverschrijding (hubris) en correctief (tisis).

- *Politieke geschiedschrijving:* Thucydides seculariseerde het verloop der geschiedenis door het toe te schrijven aan de immanente psychologische en sociale "menselijke natuur" (physis anthropine).

- *Geneeskundige fysiek:* Alcmaeon en Hippocrates (Corpus Hippocraticum) definieerden de mens als een organisch systeem van lichaams- en zielekrachten.

Deze specialisering en demythologisering veroorzaakten de Helleense verlichting. De Protosofisten (Protagoras, Gorgias, Callicles) en de tragicus Euripides stelden de fundamentele systechie fusis (de ongeschreven, universele natuurwet) tegenover nomos (de menselijke, conventionele en vaak willekeurige wet). Dit leidde tot prescepsis, relativisme en het ontstaan van de menswetenschappen.

5: Normatieve Filosofie – Henologie, Ethiek en Politiek

De normatieve (deontische) filosofie regelt het menselijk handelen op basis van de waargenomen natuurorde. De ethiek ontsproot niet pas bij Socrates, maar reeds bij de politische theologie van de Zeven Wijzen en de Pythagoreïsche henologie en arithmologie.

Het Pythagoreïsme formuleerde het Ene (hen) en het tegenstellingspaar (sustoichia) als de ontologische basis van alle orde. De zedelijke en politieke orde is een directe weerspiegeling van de kosmische harmonie:

- *Hiërozoïsme en Astraal Vitalisme*: het handelen wordt opgevoed via de musische henologie (muziek en choreia als zuiverende therapie voor de ziel).

- *Eudaimonia* en Agogiek: het menselijk geluk (eudaimonia) wordt bereikt door het afstemmen van het innerlijke geweten op de goddelijke beschermgeest (daimon).

- *Sociale en politieke dimensie:* via de besloten gemeenschappen (hetaireiai) ontwikkelden de Pythagoreeërs (zoals Archytas en Hippodamus) kosmopolitische en mathematische staatsmodellen, die de isonomia (gelijke wetgeving) en menselijke grondrechten anticipeerden.

Uiteindelijk transformeerde Socrates deze traditionele ethiek door de inductieve dialoog (maieutiek) en het conceptualisme in te voeren: het universele begrip werd het fundament van de individuele moraal en het

maatschappelijk handelen. Plato en Aristoteles bouwden dit Socratische erfgoed uit tot omvattende staats- en ethiekstelsels, waarin de vier dimensies van de wijsgerige traditie definitief werden verenigd.